

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Сумська філія ХНУВС
Кафедра юридичних дисциплін**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни
«Міжнародно-правові стандарти правоохоронної діяльності»
обов'язкових компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

за темою - «Спеціальні міжнародні стандарти в галузі прав
людини, що поширюються на діяльність правоохоронних
органів»

Харків 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.08.20 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
ХНУВС
Протокол від 21.08.20 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 25.08.20 № 4

Розглянуто на засіданні кафедри юридичних дисциплін Сумської
ХНУВС (протокол від 21. 08.20 № 1)

Розробники:

1. Директор Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Лукаш С. С.
2. Старший викладач кафедри юридичних дисциплін Лубенець С. А.

Рецензент:

Завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент Марчук М. І.

План

1. Співвідношення прав людини і повноважень поліції
2. Аналіз різних поглядів на роль держави та посадових осіб у підтриманні правопорядку
3. Аналіз основних джерел і стандартів з прав людини у правозастосовчій діяльності
4. Право на життя

Література

Основна:

1. Баймуратов М.О. Міжнародне право: Підручник.- Х., 2002.- 672 с.
2. Ильин Ю.Д. Лекции по международному публичному праву.- Х.: Консум, 1996.- 236 с.
3. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть.- М.: БЕК, 1997.- 371 с.
4. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть.- М.: БЕК, 1998.- 410 с.
5. Мацко А.С. Міжнародне право: Навч. посібник.- К., 2005.- 232 с.
6. Тимченко Л.Д. Международное право . – Х.:Консум, 1999 . – 528 с.
7. Черкес М.Ю. Міжнародне право . – К.:Знання, 2003 . – 296 с.
8. Право Європейського Союзу/За ред. Р.А.Петрова.- К., 2010.- 376 с.

Додаткова:

1. Бевз В. Міжнародне право та міжнародне приватне право: поняття, розмежування та визначення відповідної термінології / В. Бевз // Підприємництво, господарство і право. - 2007.- №4.- С.7-12
2. Іващенко В.О. Сучасні проблеми становлення міжнародного права / В.О. Іващенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. - №6. – С.67
3. Васильченко О.П. Загальновизнані принципи, норми міжнародного права та міжнародні договори України як джерела конституційного права / О.П. Васильченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. - №4. – С.218
4. Самхарадзе Д.Г. Источники современного международного права / Д.Г. Самхарадзе // Международное публичное и частное право. - 2006. - №5. - С.11-17
5. Тимченко Л.А. Международное право: Практикум/ Л.А. Тимченко, Л.Д. Тимченко. – Ирпень: Академия ГНС Украины, 2002. -290 с
6. Шевчук С. Судовий прецедент як джерело міжнародного права / С. Шевчук // Вісник Академії правових наук України. – 2007. - № 1. – С.42-55
7. Шевчук О.В. Судовий прецедент у праві ЄС / С. Шевчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. - №6. – С.78
8. Щокін Ю. Місце звичаїв загального міжнародного права у правопорядку України / Ю. Щокін // Вісник Академії правових наук України. – 2007. - № 3. – С.158-167

Частина 1. Співвідношення прав людини і повноважень поліції

Поліція і права людини - дві сфери, що відображають різні погляди на питання прав і безпеки. Незважаючи на те що між цими двома областями може простежуватися очевидний зв'язок, фундаментальні розбіжності у сферах їх компетенції можуть призвести до взаємного нерозуміння .

У коментарі до статті 1 Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (Кодекс поведінки) пропонується наступне визначення співробітників правоохоронних органів: «Термін» посадові особи з підтримання правопорядку »включає всіх призначаються або обираються посадових осіб, пов'язаних із застосуванням права, які мають поліцейськими повноваженнями, особливо повноваженнями на затримання правопорушників. У тих країнах, де поліцейські повноваження здійснюються

представниками військових властей у форменому або цивільному одязі або силами державної безпеки, визначення поняття «посадові особи з підтримання правопорядку» охоплює співробітників таких служб ».

Визначення ООН передбачає, що будь-які посадові особи, наділені повноваженнями проводити арешт і затримання незалежно від того, називаються вони службами безпеки, жандармерією або військовою поліцією, вважаються посадовими особами з підтримання правопорядку і, отже, зобов'язані дотримуватися норм Кодексу поведінки ООН. Цей принцип також відображено в Керівних принципах для ефективного здійснення Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку .

Примітно, що визначення Кодексу поведінки не містить згадки про повноваження поліції в частині застосування сили до громадян (у мирний час). Повноваження застосовувати силу нерідко розглядається як відмінна характеристика поліції: поліція має право застосовувати силу на законній підставі в цілях підтримки порядку, тоді як інші представники населення найчастіше можуть вдатися до сили виключно в цілях самооборони. Такі повноваження часто називають «монополією поліції на застосування сили» в мирний час ⁶. Саме виключне право на застосування сили ставить поліцію в особливе, що потребує підвищеної уваги, положення в рамках державної системи, що створює необхідність в адекватних механізмах контролю для попередження зловживань .

Особливі повноваження на застосування поліцією сили знайшли відображення в Європейському кодексі поліцейської етики. Називаючи поліцейські служби «традиційними» і вважаючи - можливо, не без підстав, - що цей термін зрозумілий всім, Кодекс говорить: «основна характеристика (...), яка покладається на всі існуючі в Європі поліцейські органи [- це] можливість застосовувати силу для забезпечення громадського порядку в громадянському суспільстві »⁸. На відміну від Кодексу поведінки, зі сфери застосування Європейського кодексу прямо виключаються особливі форми організації поліції, яка переслідує інші цілі, ніж підтримка порядку в громадянському суспільстві, в тому числі військова поліція, поліція пенітенціарних установ, спецслужби і приватні охоронні підприємства.

У літературі терміни «поліція» і «органи з підтримання правопорядку» використовуються рівноправно. Другий термін широко застосовується в описі міжнародних норм в галузі прав людини. Ймовірно, тому більшість правозахисників користуються саме їм. Самі поліцейські, тим не менш, віддають перевагу термін «поліція», оскільки діяльність поліції та підтримання правопорядку - не одне і те ж ¹⁰. Хоча поліцейські в будь-якому випадку є посадовими особами з підтримання правопорядку, в більшості країн існують органи, не пов'язані з поліцією, які стежать за дотриманням законів, наприклад прикордонні чи митні служби. Але ще більше значення має той факт, що функції поліції набагато ширше, ніж просто охорона порядку. Прийнято вважати, що функції поліції включають :

запобігання і розслідування злочинів;

підтримання громадського порядку;

надання допомоги населенню.

Поняття діяльність або робота поліції (policing) пов'язане з безліччю різноманітних значень і частіше за все відноситься до процесу «забезпечення дотримання закону» в усіх його аспектах [12]. Тим не менш очевидно, що поліція не може забезпечити дотримання закону в поодиночці. До її діяльності можуть залучатися й інші установи та служби, причому робота поліції іноді розглядається як соціальний процес, в якому задіяно громадянське суспільство в цілому, а не тільки один державний орган, що виконує професійні обов'язки.

Концепція «поліції» має довгу історію. Відмінною рисою цього поняття є те, що з плином часу його значення все більше і більше звужувалося. «Поліція», «політична» діяльність і «політика» - явно споріднені слова. Вони походять від латинського слова *politia*, яке означає «цивільне управління» або «держава» і, у свою чергу, походить від грецького *polis* (місто) і *politike* (що відноситься до міста / державі, громадянському суспільству). Спочатку значення слова «поліція» передбачало всі сфери відповідальності держави, включаючи релігійні функції (у тих випадках, коли вони належали до сфери відповідальності держави). Пізніше поняття стало охоплювати лише світські функції держави, а потім тільки певні аспекти таких функцій. Лише в XIX столітті поняття було зведено до державних функцій, пов'язаних із захистом від загрози. Поліцейські органи (на відміну від поліцейських функцій), як вони відомі сьогодні, - явище відносно нове. Між іншим, першої громадянської суспільної поліцією була Столична поліція Лондона, заснована сером Робертом Пілом в 1829 році. Його приклад наслідували інші країни. Таким чином, у державах з найбільш розвиненою демократичною системою історія поліції налічує 100 -150 років. У багатьох колишніх колоніях поліція «насаджувалася» через колоніальне панування і, здебільшого, служила інтересам колоніальних властей на шкоду місцевим жителям.

Згідно з нормами міжнародного права, держави несуть кінцеву відповідальність за підтримання та забезпечення миру і безпеки на своїх територіях, з тим щоб громадяни могли безперешкодно користуватися всіма правами людини.

Для практичної реалізації зобов'язань з підтримки порядку на своїй території, державі необхідне подання про рівень «порядку» в країні. Є думка, що для цього досить визначити рівень злочинності і спиратися на нього як показник безпеки в суспільстві. Разом з тим при такому підході випускати з виду той факт, що почуття захищеності громадян залежить від багатьох чинників крім злочинності. Дійсно, для розробки ефективної політики в галузі безпеки необхідно враховувати як об'єктивні показники злочинності, так і суб'єктивне почуття захищеності людей. Уряди багатьох країн світу стикаються з ситуацією, за якої громадяни відчують себе беззахисними, причому причиною тому нерідко стає не тільки (реально) високий рівень злочинності, але і страх терористичних актів, сенсаційні репортажі ЗМІ і т.п. Страх перед злочинністю нагнітається в основному за рахунок суб'єктивних відчуттів, ніж об'єктивної реальності. Управління уявленнями і очікуваннями населення має бути невід'ємною частиною ефективної стратегії в області безпеки - зрозуміло, з урахуванням фактичного рівня злочинності. Сильний страх перед злочинністю сам по собі може говорити про нездатність держави виконати зобов'язання щодо забезпечення безпеки. У той же час необхідно пам'ятати, що далеко не всі види

злочинів викликають однакове почуття незахищеності. Йому в особливій мірі сприяють насильницькі злочини.

Для того щоб точно оцінити рівень злочинності та безпеки, необхідно відстежувати як кількісну, так і якісну складову злочинності. Об'єктивно оцінити рівень злочинності надзвичайно складно. Так само важко - і навіть неможливо - об'єктивно проаналізувати ефективність боротьби держави зі злочинністю. Для отримання мінімально надійних даних про реальні показники злочинності слід поєднувати опитування громадської думки, вивчення відомостей про потерпілих і правопорушників, а також аналізувати дані звернень до поліції. Важливо поєднувати різні методи, оскільки будь-який з них окремо не відобразить достовірну картину, а значить, не може вважатися вичерпним. Наприклад, про злочини повідомляють не всі, а поліція схильна некоректно реєструвати певні види злочинів, тому ці дані не будуть достовірно відображати кількість правопорушень в певному районі в конкретний період часу. Слід зазначити, що в деяких країнах дані про злочинність стають недостовірними, оскільки поліція навмисно занижує її показники, відмовляючись реєструвати злочини. Це залежить від різних факторів, у тому числі від того, яким чином оцінюється якість роботи поліції. У деяких випадках влада не бажає, щоб поліція реєструвала всі злочини, оскільки зростання показників злочинності може послужити приводом для критики уряду з боку опозиції. Відмова в реєстрації заяв в поліції дійсно є значною і досить поширеною скаргою громадян у багатьох країнах світу.

Таким чином, поєднання різних джерел інформації допоможе звести до мінімуму можливі неточності. Інститут юстиції Vera опублікував корисний інструмент, службовцям керівництвом в оцінці різних аспектів «безпеки та юстиції» і пропонує достовірні показники результативності.

Усі країни створюють різні установи та відомства з метою підтримання порядку і забезпечення безпеки. Вони складають систему органів безпеки та юстиції. Завдання, структура та повноваження більшості таких органів, або навіть всіх, визначаються положеннями законодавства. Їх діяльність та порядок роботи регулюються законами, правилами та нормами, а також загальнодержавної та місцевої політикою та кодексами робочих процедур. Як визнано в резолюції про прийняття Кодексу поведінки ООН, ефективна охорона правопорядку залежить від «добре продуманої, повсюдно прийнятої і гуманної системи законів». Недержавні суб'єкти, що працюють у сфері забезпечення безпеки, як, наприклад, приватні компанії, в рамках більшості юрисдикцій підпорядковуються закону, як і всі інші громадяни.

Сфера безпеки об'єднує всі органи, які беруть участь в законному гарантуванні безпеки, у тому числі поліцію, підрозділи особливого призначення, збройні сили, міліцію, розвідслужби і приватні охоронні підприємства. Слід зазначити, що існують і «допоміжні» служби, наприклад соціальні працівники, школи, житлові кооперативи тощо, які також беруть участь в підтримці порядку.

Поліція - лише один з багатьох державних органів, відповідальних за підтримку порядку. Коли мова йде про відновлення громадського порядку, варто пам'ятати про обов'язкову відповідальність поліції через обмеженість її підготовки і оснащення для цих цілей.

Поліція представляє собою державну структуру, яка підкоряється органам державної влади і діє в межах державного суверенітету. Для багатьох поліція є найбільш помітним представником держави. Вона може бути централізованою або децентралізованою структурою, організованою на федеральному рівні, на рівні штату або провінції, а також включати в себе окрему кримінальну поліцію або функціонувати як уніфікованого відомства. Фактично різних поліцейських служб існує стільки ж, скільки країн. Поліція завжди представляє державу та її громадян: вона відображає політичну культуру, історію, соціум та економіку держави (регіону або області). Ця проста ідея може мати далекосяжні наслідки. Політична обстановка формує роботу поліції: якщо держава не сприймає демократичні цінності, поліція, найімовірніше, не стане їх захищати. Співробітники поліції незмінно є вихідцями з товариства, якому служать; вони поділяють і висловлюють ту ж позицію (що не можна плутати зі здатністю поліції реагувати на потреби населення). У разі негативного ставлення з боку суспільства до деяких його представників поліція з великою часткою ймовірності буде дотримуватися тієї ж точки зору. У країнах з високим рівнем корупції, пияцтва, фізичного насильства і т.п. ці ж проблеми, швидше за все, будуть властиві і поліцейським органам. Отже, їхнє рішення пов'язане з серйозними труднощами і повинно починатися не з поліції. У самому справі: «Необхідно пам'ятати, що професійні стандарти роботи поліції (верховенство права, підзвітність, прозорість у прийнятті рішень тощо) – за великим рахунком універсальні. Проте поліція функціонує в межах культурних засад і обмежень, а також в певних умовах економічної дійсності. Будь-які загальні міркування, розглядаються в цьому методичному посібнику, слід завжди зіставляти з умовами конкретної країни. Зрозуміло, при цьому не варто занижувати стандарти, на основі яких проводиться оцінка поліції».

2. Аналіз різних поглядів на роль держави та посадових осіб у підтриманні правопорядку

У загальному і цілому, існують дві точки зору на роль держави по відношенню до своїх підданих. Перша (наполеонівська) модель будується на ідеї держави, що володіє силою і авторитетом в частині здатності забезпечувати безпеку громадян на своїй території. Вважається, що держава найкращим чином представляє і захищає інтереси громадськості. При цьому посадові особи виконують доручення держави неупереджено і професійно, незалежно від того, який державний орган вони представляють. З цієї точки зору складно «представити безпеку за межами всесильного суверенної держави». Найбільш примітним прикладом цієї моделі є Франція, однак ту ж позицію схильні поділяти і інші країни континентальної Європи. Зокрема, російська судова система за своїм устроєм те саме наполеонівської моделі. Другу (англосаксонську) модель відрізняє крайнє (і навіть недовірливе) ставлення до державного ведення питаннями безпеки. Роль держави у забезпеченні безпеки прирівнюється до ролі інших недержавних суб'єктів. Посадові особи взаємодіють з населенням і повинні представляти його складу, таким чином гарантуючи дотримання його інтересів у ході своєї діяльності. Дана модель діє в Сполученому Королівстві і США, а також у багатьох державах, на які ці країни зробили вплив.

Модель, що застосовується в даній державі, значною мірою залежить від історично сформованих умов у країні й знаходить відображення в організації судово / правової системи (розшукова або обвинувальна модель судочинства).

Сприйняття громадянами ролі держави багато в чому впливає на те, як вони бачать роль поліції. У рамках першої моделі поліція в першу чергу бачиться як сильна рука держави, тоді як у другій поліція розцінюється як орган, який надає послуги населенню. Обидві моделі є легітимними і, теоретично, в рівній мірі мають у своєму розпорядженні як до дотримання принципів прав людини, так і до їх порушення. Разом з тим область прав людини схильна до значного впливу англосаксонської позиції, яка віддає перевагу децентралізованій поліції, орієнтованій на обслуговування населення, сприйнятливою до його потреб і представляє склад суспільства, якому служить. Такий підхід дійсно може допомогти дотриманню прав людини в діяльності поліції, але, зрозуміло, не є обов'язковою умовою. Більш формальна держава, що діє на певному віддаленні від своїх громадян, потенційно настільки ж здатне слідувати принципам прав людини. Більш того, впровадження концепцій і методів однієї системи в іншу може бути пов'язано з певними труднощами.

Важливо пам'ятати про відмінності між наведеними поглядами на роль держави і враховувати їх при формуванні власної думки з даної проблеми. Найбільші міжнародні правозахисні організації діють в умовах англосаксонської моделі і, мабуть, дотримуються відповідної точки зору на роль держави.

Як говориться вище, діяльність поліції не обмежується однією підтримкою правопорядку. З цієї причини в даній роботі перевага віддається терміну «поліція», а не «органі підтримки правопорядку».

Спочатку стандарти в галузі прав людини були вироблені для контролю за діями уряду держави і злочинів його влад, а також для захисту індивіда від зловживань з боку держави. Цей принцип знайшов відображення в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (МПГП) та інших угодах в галузі прав людини. З тієї ж причини міжнародні стандарти в області прав людини, безпосередньо пов'язані з поліцією, роблять упор на повноваження поліцейських. Міжнародне право передбачає норми, пов'язані з Міжнародним застосуванням поліцією своїх повноважень. Поліцейські схильні розглядати подібні міжнародні норми як обмеження в діях. Така позиція поліції не випадкова, оскільки це саме те, що в багатьох випадках підкреслюють правозахисники.

Діяльність поліції найчастіше асоціюється з негативними функціями держави, оскільки поліція повинна використовувати свої повноваження з метою законного обмеження прав і свобод громадян. Здебільшого оцінка законності застосування поліцейських повноважень можлива лише постфактум, оскільки поліція володіє певною свободою дій (*discretion*) і має потребу в ній - в рішенні про те, коли і як діяти або не діяти. Зрозуміло, для цього потрібно дієва система підзвітності (*accountability*). Дійсно, питання підзвітності поліції є однією з найбільш складних правових проблем, і посилення підзвітності нерідко розцінюється як важливий крок на шляху до вирішення проблем у галузі прав людини.

Разом з тим увага правозахисного товариства поступово переключилася на позитивні зобов'язання держави, а значить і на інші ролі поліції³⁹. У центрі уваги опинилася поліція, як орган захисту прав людини і займає ключову позицію в справі підтримки загальної стабільності держави (того, що поліцейські називають порядком). Тим самим вона сприяє створенню умов, в яких громадяни можуть користуватися всіма правами (в

тому числі цивільними, політичними, соціальними та економічними). Протягом довгого часу, аналізуючи поліцію з позиції прав людини, правозахисники розглядали її лише в одному вимірі і в досить негативному світлі. Проте нещодавно в подібний аналіз увійшли й інші аспекти, в тому числі визнання більш позитивної ролі, яку здатна грати поліція. Таким чином, правозахисникам і працівникам поліції відкрилися нові перспективи, що дозволяють визначити сфери взаємних інтересів.

Десятиліттями при розгляді ситуації з позиції прав людини сильне, схильне до порушень держава протиставлялося слабкій людині: громадяни потребують захисту від держави, посилено порушують їх права⁴⁰. Відповідно до цієї точки зору, права людини в основному вважали атрибутом суспільної сфери. Однак в останні роки акцент змістився, і на перший план вийшов той факт, що порушення прав людини не обмежуються діями або бездіяльністю державних посадових осіб щодо громадян, а в рівній мірі охоплюють і дії громадян у відношенні один до одного (недержавних суб'єктів у ставленні населення або представників населення один проти одного). У той же час стала підкреслено роль держави у справі захисту сфери особистого життя людини. Як заявив Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (КЛДЖ) у 1992 році: «... на державу може бути також покладено відповідальність за діяння, що вчиняються приватними особами, в тому випадку, якщо ці держави не виявляють належної турботи для запобігання порушення прав або ж розслідування актів насильства, покарання винних і виплати компенсації»⁴¹. Поліція - головне відомство, яке відповідає за підтримання громадського порядку та забезпечення верховенства права. Крім того, вона є однією з ключових державних служб, відповідальною за попередження і розслідування злочинів, в тому числі тих, які можна кваліфікувати як порушення прав людини. Як така, поліція зобов'язана виконувати покладені на неї функції з належною турботою.

У той же час ідея могутньої держави поступово зживає себе: громадяни отримали більший обсяг прав, а держави на ділі вже не настільки могутні. Поліція нерідко акцентує цей факт. Її аргумент полягає в тому, що перевага сил змістився від держави до деяких верств суспільства, таким як представники організованих злочинних мереж, які добре обізнані про свої права і прагнуть «зловживати» системою у власних інтересах (наприклад, затягують судові процеси, направляють скарги, звертаються у вищі судові інстанції). З цієї точки зору права людини розцінюються як чинник, що перешкоджає ефективній роботі поліції. Таким чином, ситуація сприймається як «виверт 22», при якій система прав людини, вироблена для захисту «слабкого» індивіда, насправді послаблює державу, що призводить до видимого протиставлення безнеки прав людини.

Існують і інші важливі взаємозв'язки між діяльністю поліції і правами людини. Резолюція про прийняття Кодексу поведінки ООН часто не беруть до уваги, однак вона заслуговує більш пильної уваги. Резолюція наголошує: «... кожен орган охорони порядку повинен представляти громадськість у цілому, нести перед нею відповідальність і бути їй підвітним»⁴⁴. Це передбачає, що поліція повинна співпрацювати з тими, кого обслуговує, тобто з громадянами, з тим щоб визначити цілі роботи спільно з тими, в чій інтересах вона діє. Такий підхід - єдиний спосіб уникнути технократичного відношення поліцейських до підтримання громадського порядку або гірших наслідків. Роблячи акцент на «професійну роботу поліції», випускаючи з виду значення «ціннісного підходу» до неї,

одним з елементів якого є чуйність і сприйнятливість до потреб тих, кому поліція служить. Професіоналізм-хоча й важлива, але далеко не єдина складова діяльності поліції відповідно до принципів прав людини. У той же час здатність поліції реагувати на потреби населення також не є запорукою дотримання прав людини. У країнах з високим рівнем злочинності суспільство схильне терпиміше ставитися до насильства з боку поліцейських, причому деякі групи населення навіть підтримують насильство як «крутий захід» боротьби зі злочинністю (наприклад, у Бразилії, ІАР і Колумбії) 45. Подібні тенденції ставлять перед вищим командним складом поліції і його політичним керівництвом складні проблеми, які необхідно вирішувати в тісній співпраці з громадянським суспільством.

Поліція повинна забезпечувати іншим можливість користуватися своїми правами. Відповідно до положень Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (МПЕСКП) і МПГПП, поліцейські мають ті самі права, що й інші люди, в тому числі право на життя, свободу, справедливу зарплату, розумне обмеження робочого часу, безпечні умови праці та однакову для всіх можливість просування в роботі 46. Єдиний виняток наводиться у статті 22, пункт 2 МПГПП, яка не забороняє введення законодавчих обмежень на користування правом свободи асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки, для осіб у складі збройних сил і поліції.

Програма «Європейська Платформа по роботі поліції і прав людини», в якій беруть участь як представники поліції, так і НУО, і яка діє під егідою Ради Європи, опублікувала брошуру «У поліцейських теж є права!».

3. Аналіз основних джерел і стандартів з прав людини у правозастосовчій діяльності

Перш за все розглянемо Загальну декларацію прав людини, яка містить загальноприйняті міжнародні норми. Основні положення Декларації лягли в основу Міжнародного біляка про права людини, а також наблизили до Статуту Організації Об'єднаних Націй. Особливе значення приділяють статтями 3, 5, 9, 10 і 11, які містять основні принципи, а саме: право на життя, свободу і безпеку особи; заборона катувань і жорстокого поводження чи покарання; заборона необґрунтованого арешту, право на справедливе судочинство; право вважатися невинним, поки провиня не доведена, заборона покарання, що мають зворотну силу.

Зміст обговорювали вище прав отримало подальший розвиток, коли в березні 1976 р. набрав чинності Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Статті 6, 7, 9, 11, 14 і 15 детально розглядають право на життя, заборона необґрунтованого арешту та утримання під вартою, заборона тюрмного ув'язнення, як покарання та виконання договірних зобов'язань; право на справедливе судочинство і заборона кримінальних покарань, мають зворотну силу. До Пакту приєдналися більше 100 держав, і він є документом, який має обов'язкову силу, який зобов'язав виконувати уряди та їхні установи, в тому числі пенітенціарні. Імплементація Пакту контролюється Комітетом з прав людини, створення якого було передбачено самим Пактом 16. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (набрав чинності в січні 1976 р.) захищає широкий спектр прав, у тому числі право на працю; справедливі умови найму; організація профспілок; на соціальне збільшення та соціальне страхування; на захист

сімей і дітей ; на гідний рівень життя; охорона здоров'я, освіта, участь у культурному житті. Імплементація Пакту контролюється Комітетом з економічних, соціальних і культурних прав.

Перший факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права набрав чинності одночасно з Пактом. Цей додатковий документ дозволяє Комітету з прав людини отримувати й аналізувати звернення приватних осіб, які стали жертвами порушення будь-якого права, передбаченого Пактом.

Незважаючи на те, що Міжнародний пакт про громадянські і політичні права не забороняє смертну кару, він встановлює суворі обмеження на її застосування. Враховуючи постійне збільшення в світі кількості прихильників повного скасування смертної кари, у 1989 р. Генеральна Асамблея прийняла Другий факультативний протокол до Пакту, спрямований на скасування смертної кари і забороняє її застосування державами - членами.

Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього вступила в силу в січні 1951 р. Як і сама Організація Об'єднаних Націй, вона була породжена потрясінням, яке зазнавало світове співтовариство внаслідок грубого порушення прав людини під час другої світової війни. Конвенція підтверджує, що геноцид є злочином, переслідуючим за міжнародним правом, вона спрямована на розвиток міжнародного співробітництва з метою ліквідації цього злочину. Зокрема, Конвенція розглядає дії, спрямовані на повне або часткове знищення національних, етнічних, расових чи релігійних груп шляхом вбивства, заподіяння тяжких фізичних чи психічних каліцтв, умисного створення умов життя, призводять до фізичного знищення, вживання заходів, що перешкоджають народжуваності в групі або насильницької передачі дітей однієї групи в іншу.

Конвенція про заборону тортур та інших жорстоких, нечеловічських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання набула чинності з червня 1987 р. Вона йде значно далі Пакту про громадянські і політичні права, забезпечуючи захист від катувань як від міжнародного злочину. Згідно з Конвенцією, держави - учасники зобов'язані приймати активні законодавчі, адміністративні, судові та інші заходи для запобігання катувань; дотримуватися принципу невідачі, якщо є підстави підозрювати, що видана особа буде піддана катуванню; гарантувати жертвам тортур право на з'ясування зі скаргами та її негайне й неупереджене розгляд компетентними органами; забезпечувати захист потерпілих і свідків; виключати з розгляду докази або твердження, отримані під тортурами, і визначувати компенсацію жертвам та їх утриманням.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації набула чинності в січні 1969 р., заборонивши всі форми расової дискримінації в політичній, економічній, соціальній і культурній сферах. Серед її положень норми, що вимагають рівноправ'я у всіх судових істанціях та органах, пов'язаних з відправленням правосуддя без дискримінації за расовою ознакою, кольором шкіри, громадянства або етнічної приналежності.

Вступивши в силу у вересні 1981 р., Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок стала основним міжнародним документом, що забороняє дискримінацію жінок у політичній, економічній, соціальній, культурній та цивільно-правовій областях. Вона вимагає від держав - учасників прийняття конкретних заходів в кожній з перерахованих

областей, ліквідації дискримінації жінок та надання їм можливості реалізації і використання прав і основоположних свобод людини на основі рівності з чоловіками.

Конвенція з прав дитини набула чинності у вересні 1990 р., на сьогоднішній день до неї приєдналися понад 100 держав. Вона передбачає певні особливі права неповнолітніх правопорушників, визнаючи їх особливу незахищеність і зацікавленість суспільства в їх соціальній реабілітації. Зокрема, Конвенція забороняє довічне ув'язнення неповнолітніх і захищає їх від застосування смертної кари і тортур. Тюремне ув'язнення неповнолітніх має бути крайнім заходом, і в разі його застосування, воно повинно бути як можна менш тривалим. Конвенція вимагає, щоб з неповнолітніми, які переступили закон, завжди зверталися гуманно, поважаючи їх людську гідність, з урахуванням віку дитини та можливості його соціальної реабілітації.

У грудні 1979 р. Генеральна Асамблея прийняла Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, який складається з восьми основних статей, що містять положення про службові обов'язки осіб з підтримання правопорядку; необхідності захисту прав людини; застосуванні сили, виключаючи конфіденційної інформації; заборону тортур і жорстокого, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; необхідності охорони здоров'я осіб, які утримуються під вартою; корупції і дотриманні чинності Кодексу. По суті, Кодекс є основним критерієм оцінки міжнародною спільнотою поведінки співробітників пенітенціарної системи.

Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку були прийняті Восьмим конгресом ООН з попередження злочинів і злочинів з вогнепальною зброєю, який відбувся в 1990 р. Принципи походять з того, що підтримка правопорядку часто носить небезпечний характер, зазначають, що загроза життю або безпеки посадових осіб з підтримання правопорядку є загрозою стабільності суспільства в цілому. У той же час вони встановлюють жорсткі правила застосування сили та вогнепальної зброї. У Принципах підкреслюється, що застосування сили можливе лише у разі абсолютної необхідності і лише в тій мірі, в якій це потрібно для виконання законних функцій з підтримання правопорядку. Принципи забезпечують точний баланс між обов'язками посадових осіб з підтримання громадського порядку та їх обов'язком захищати право людини на життя, свободу і безпеку.

4. Право на життя

Право на життя є природним, невід'ємним, невідчужуваним, загальним, універсальним, вічним, незмінним і природженим правом людини, яке реалізується безпосередньо, здійснюється об'єктивно і всюди має однакову силу (Мірошніченко О.А.)

Уперше на законодавчому рівні право на життя було закріплено в тексті Декларації незалежності США 1776 р.).

Право на життя доцільно розглядати у декількох аспектах. Насамперед, право на життя - природне право, оскільки воно існувало для людини в її природному стані, ще до виникнення держави й позитивних законів за своєю суттю є її властивістю як живої істоти. Іншими словами - природжений принцип, що виникає від моменту народження людини та виявляється в його невід'ємності й невідчужуваності від неї. По-друге, право на

життя є загальним та універсальним, оскільки всі люди володіють цим правом без будь-якої дискримінації. По-четверте, воно вічне, незмінне і таке, що всюди має однакову силу; таке, що реалізується безпосередньо, тобто без будь-якого правозастосовного акта. По-п'яте, це право здійснюється об'єктивно - незалежно від волі людей.

Право на життя виникає у людини від моменту її народження. Сьогодні не існує загальноприйнятого правового визначення поняття "людина", але можна виокремити найважливіші ознаки, притаманні лише людині: це жива істота, самостійно існуючий організм, який становить єдність фізичного й духовного, природного й соціального, успадкованого й надбаного за життя. Правові ж норми про право на життя сформульовано так, щоб уникнути згадки про момент виникнення цього права.

Право людини на життя є особистим правом і належить до першого покоління прав людини. Сучасні норми міжнародного права про право на життя визнаються звичайними нормами. Також ці норми є імперативними, відхилення від яких не допускаються. Проте це право не є абсолютним, бо чинне міжнародне право ще допускає винятки, зокрема смертну кару.

Право на життя - фундаментальне природне право людини, закріплене нормами багатьох міжнародно-правових документів про права людини як на універсальному, так і на регіональному рівнях. У ст. 3 Загальної декларації прав людини передбачено, що "кожна людина має право на життя, на свободу і особисту недоторканність". У Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. у ст. 2 зазначено, що право на життя захищене законом і жодна людина не може бути умисно позбавлена цього права.

Положення міжнародно-правових актів повною мірою відображені у Конституції України. Зокрема, у преамбулі йдеться про те, що держава дбає про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, а у ст. 3 зафіксовано, що "людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю". У ст. 27 Конституції закріплено, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Термін "свавільно" вживається теж неодозначно: необмежена влада; відсутність законності, справедливості; схильність діяти на власний розсуд, незважаючи на волю й думку інших; самовільно тощо.

У ч. 1 ст. 6 Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права 1966 р. (ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.) термін "свавільно" характеризує загальне правило, згідно з яким "право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя". Як виняток в державах, які не скасували смертної кари, Міжнародний Пакт допускає, що "смертні вирoki можуть виноситися тільки за найтяжчі злочини відповідно до закону".

Після проголошення незалежності України була значно звужена сфера застосування смертної кари, котра передбачалася в санкціях багатьох статей Кримінального кодексу Української РСР. Законом України від 17 червня 1992 р. було скасовано смертну кару за зраду батьківщини (ч. 1 ст. 56), шпигунство (ст. 57), бандитизм (ст. 69), дії, що дезорганізують роботу виправно-трудових установ (ч. 2 ст. 69-1), виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів (ч. 2 ст. 79), порушення правил про валютні

операції (ч. 2 ст. 80), розкрадання державного або громадського майна в особливо великих розмірах (ст. 86-1), зґвалтування (ч. 4 ст. 117), угон повітряного судна (ч. 3 ст. 217-2).

Як свідчить світовий і вітчизняний досвід, смертна кара не виправдалась як ефективний засіб у боротьбі зі злочинністю. Ця міра покарання не належить до чинників, що стримують злочинність.

Принагідне зазначимо, що скасування смертної кари зумовлене також вступом України до Ради Європи. Зокрема, потрібно звернути увагу на досить жорстку позицію Парламентської Асамблеї Ради Європи, викладену в Резолюції № 1145 (1998) "Виконання Україною смертних вироків". У п. 1 цієї Резолюції Асамблея посилається на свій Висновок № 190 (1995) щодо вступу України до Ради Європи, схвалений 26 вересня 1995 р., в якому зазначається, що Україна зобов'язалася "ввести мораторій на виконання смертних вироків, який набирає чинності з моменту вступу". Вступивши до Ради Європи 9 листопада 1995 р. Україною не було введено мораторію на виконання смертних вироків. Отримавши офіційне підтвердження, що виконання смертних вироків в Україні тривало після 29 січня 1997 р., Парламентська Асамблея була вражена тим, що принаймні 13 смертних вироків було виконано у 1997 р. Міжнародна організація засудила виконання цих вироків, які констатували очевидне порушення Україною зобов'язань, взятих нею під час вступу до Ради Європи та Резолюції № 1112 (1997).

Асамблея вимагала:

- щоб, незважаючи на будь-які обставини, Україна припинила здійснення смертних вироків (п. 5); було запроваджено мораторій де-юре (п. 6);
- опублікувати список усіх тих, хто був засуджений до смертної кари з часу вступу України до Ради Європи, 9 листопада 1995 р. та інформацію щодо їх подальшої долі (п. 7);
- скасувати смертну кару законодавчим шляхом після обрання нового складу Парламенту і помилування Президентом усіх засуджених до смертної кари (п. 8).

У тексті Резолюції № 1145 "Виконання Україною смертних вироків", прийнятої 27 січня 1998 р. Парламентською Асамблеєю Ради Європи, Україну чітко попередили, що у разі не запровадження мораторію на виконання смертних вироків, Парламентська Асамблея розгляне питання скасування повноважень української парламентської делегації.

Підписуючи Конвенцію про захист прав людини та основних свобод (Рим, 04.11.1950), уряди держав - членів Ради Європи, взявши до уваги положення Загальної декларації прав людини (ГА ООН, 10.11.1948) та враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і подальше здійснення прав людини та основних свобод, домовилися, що право кожного на життя охороняється законом. Було прийнято рішення про те, що ніхто не може бути умисно позбавлений життя інакше, ніж за виконанням вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який законом передбачено таке покарання. Позбавлення життя не розглядається як таке, що його вчинено на

порушення ст. 2 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили у разі захисту будь-якої особи від незаконного насильства; при здійсненні законного арешту або для запобігання втечі особи, яка законно утримується під вартою; при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Додатково положення згаданої Конвенції було роз'яснено у Протоколах від 20.03.1952 р., № 4 (16.09.1963), № 6 (28.04.1983), № 7 (22.11.1984), № 9 (06.11.1990), № 10 (25.03.1992), № 11 (11.05.1994), № 13 (03.05.2002), № 14 (13.05.2004).

Протокол № 6 у ст. 1 встановив положення, що жодна людина не може бути засуджена до смертної кари або страчена. Конвенцію про захист прав та основних свобод людини, який стосується скасування смертної кари, із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу № 11 (Страсбург, 28.04.1983), було ратифіковано із збереженням застосування смертної кари відповідно до ст. 2 цього Протоколу Законом № 1484-III від 22.02.2000 р. Ця стаття містить положення про те, що держава може передбачити у своєму законодавстві смертну кару за діяння, вчинені під час війни або неминучої загрози війни; таке покарання застосовується тільки у випадках, передбачених законом і згідно з його положеннями. Держава повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про відповідні положення такого закону.

Підписуючи "Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин" (Вільнось, 03.05.2002 р.) держави - учасниці Ради Європи висловили переконання про те, що "право кожної людини на життя є основоположною цінністю в демократичному суспільстві і що скасування смертної кари є суттєвим для захисту цього права та для повного визнання людської гідності" і тому "смертна кара скасовується. Жодна людина не може бути засуджена до такого покарання або страчена" (ст. 1). Цей Протокол також було ратифіковано, шляхом прийняття Закону № 318-IV від 28 листопада 2002 р. "Про ратифікацію Протоколу № 13 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин".

Верховна Рада України в Законі № 398/95-ВР від 31.10.1995 р. "Про приєднання України до Статуту Ради Європи" підтвердила відданість України "ідеалам та принципам, які є спільним надбанням європейських народів". Після вступу України до Ради Європи Україна почала здійснювати кроки, спрямовані на виконання взятих на себе зобов'язань, пов'язаних із членством в цій організації, які містяться у "Висновку Парламентської Асамблеї Ради Європи № 190 (1995) щодо заявки України на вступ до Ради Європи" (Страсбург, 26.10.1995).

Ситуація суттєво змінилася внаслідок прийняття Конституції України 1996 р. Керуючись тим, що Україна була проголошена соціальною, демократичною і правовою державою (ст. 1 Конституції України), в якій життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнані найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), смертну кару як вид покарання стали розглядати як таку, що не узгоджується з зазначеними положеннями Конституції України.

порушення ст. 2 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили у разі захисту будь-якої особи від незаконного насильства; при здійсненні законного арешту або для запобігання втечі особи, яка законно утримується під вартою; при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Додатково положення згаданої Конвенції було роз'яснено у Протоколах від 20.03.1952 р., № 4 (16.09.1963), № 6 (28.04.1983), № 7 (22.11.1984), № 9 (06.11.1990), № 10 (25.03.1992), № 11 (11.05.1994), № 13 (03.05.2002), № 14 (13.05.2004).

Протокол № 6 у ст. 1 встановив положення, що жодна людина не може бути засуджена до смертної кари або страчена. Конвенцію про захист прав та основних свобод людини, який стосується скасування смертної кари, із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу № 11 (Страсбург, 28.04.1983), було ратифіковано із збереженням застосування смертної кари відповідно до ст. 2 цього Протоколу Законом № 1484-III від 22.02.2000 р. Ця стаття містить положення про те, що держава може передбачити у своєму законодавстві смертну кару за діяння, вчинені під час війни або неминучої загрози війни; таке покарання застосовується тільки у випадках, передбачених законом і згідно з його положеннями. Держава повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про відповідні положення такого закону.

Підписуючи "Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин" (Вільнюс, 03.05.2002 р.) держави - учасниці Ради Європи висловили переконання про те, що "право кожної людини на життя є основоположною цінністю в демократичному суспільстві і що скасування смертної кари є суттєвим для захисту цього права та для повного визнання людської гідності" і тому "смертна кара скасовується. Жодна людина не може бути засуджена до такого покарання або страчена" (ст. 1). Цей Протокол також було ратифіковано, шляхом прийняття Закону № 318-IV від 28 листопада 2002 р. "Про ратифікацію Протоколу № 13 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин".

Верховна Рада України в Законі № 398/95-ВР від 31.10.1995 р. "Про приєднання України до Статуту Ради Європи" підтвердила відданість України "ідеалам та принципам, які є спільним надбанням європейських народів". Після вступу України до Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання, випливаючі з членства в цій організації, які містяться у "Висновку Парламентської Асамблеї Ради Європи № 190 (1995) щодо заявки України на вступ до Ради Європи" (Страсбург, 26.10.1995).

Ситуація суттєво змінилася внаслідок прийняття Конституції України 1996 р. Керуючись тим, що Україна була проголошена соціальною, демократичною і правовою державою (ст. 1 Конституції України), в якій життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнані найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), смертну кару як вид покарання стали розглядати як таку, що не узгоджується з зазначеними положеннями Конституції України.

Як вид покарання смертна кара почала суперечити ст. 28 Конституції України, відповідно до якої "ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, пиячеському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню". Ця стаття відтворює положення ст. 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини 1950 р.

Ключовим у визнанні права людини на життя за Конституцією України є положення, згідно з яким це право невід'ємне (ч. 1 ст. 27), невідчужуване та непорушне (ст. 21). Право на життя належить людині від народження і захищається державою.

Конституція України проголошує, що конституційні права і свободи, зокрема право людини на життя, гарантуються і не можуть бути скасовані (ч. 2 ст. 22), що не допускається змущення змісту та обсягу існуючих прав і свобод, а тому зміст невід'ємного права людини на життя, в разі прийняття нових або внесення змін до чинних законів (ч. 3 ст. 22), що забороняється внесення будь-яких змін до Конституції України, якщо вони передбачають скасування прав і свобод людини і громадянина (ч. 1 ст. 157).

Отже, за своїм змістом положення ч. 2 ст. 22 Конституції України передбачають, з одного боку, обов'язок держави гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право людини на життя, а з іншого - утримуватись від прийняття будь-яких актів, які призводили б до скасування конституційних прав і свобод, а отже - і права людини на життя. Звідси, позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари як виду покарання навіть у межах положень, визначених законом, є скасуванням невід'ємного права людини на життя, що не відповідає Конституції України.

У Рішенні Конституційного Суду України у справі про смертну кару було зазначено, що положення ст. 24 Загальної частини та положення санкцій статей Особливої частини Кримінального кодексу України, затвердженого Законом УРСР від 28 грудня 1960 р. з подальшими змінами та доповненнями, які передбачають смертну кару як вид покарання, визнати такими, що не відповідають Конституції України є неконституційними. Верховна Рада України була зобов'язана привести Кримінальний кодекс України у відповідність з цим Рішенням Конституційного Суду України. Чинний Кримінальний кодекс України (05.04.2001 р.) уже не передбачає такого виду кримінального покарання як смертна кара.

Конституційне право на життя розвивається у таких положеннях Конституції, як заборона катування, жорстокого, негідського або такого, що принижує гідність, покарання чи пиячеського, заборона медичних, наукових та інших дослідів на людині без її згоди.

Конституційне право на життя охоплює і право на працю, безпечні й здорові умови праці (ст. 43), право на охорону здоров'я (ст. 49), на безпечне довге життя і здоров'я родичів (ст. 50). Кожний має право на вільний розвиток особистості, на свободу і безпеку, яких ніхто не може бути позбавлений ніколи, а також за наявності визначених законом умов і відповідно до законної процедури.

Держава, орієнтуючись на ієрархію цінностей, визначену Конституцією, має приділяти належну увагу забезпеченню безпеки кожної людини, істотного виснаження і шкоди, що унеможливають злочини проти життя, здоров'я, волі та гідності особи.

Конституційне право на життя нерозривно пов'язане з низкою проблемних питань, що об'єктивно виникають на сучасному етапі революційного розвитку цілої низки галузевих наук. Проблемним залишається питання штучного переривання вагітності та штучного запліднення, правового режиму здійснення дослідів у галузі ембріології, правового статусу ембріона, правомірного клонування людини, а також застосування евтаназії до смертельно хворих.

Національне законодавство України робить лише перші кроки у напрямі правового регулювання відносин, що виникають з приводу прав на життя. Так, було прийнято Закон № 2231-IV від 14 грудня 2004 р. "Про заборону репродуктивного клонування людини". Цим Законом було введено заборону репродуктивного клонування людини в Україні на підставі принципів поваги до людини, визнання цінності особистості, необхідності захисту прав і свобод людини та враховуючи недостатню дослідженість біологічних та соціальних наслідків клонування людини.

Потреба у дослідженні питання про порівняння змісту й об'єму національного та європейського стандартів фундаментального права на свободу й особисту недоторканність пояснюється тим, що Україна інтегрується у світове та європейське товариство, мегатенденцією розвитку яких є спрямованість на окрему особистість, визнання її прав, свобод та інтересів у якості основи для благополуччя суспільства в цілому.

Названі права належать до переліку особистих (громадянських) прав, заявленого в ст. 1-21 Загальної декларації прав людини, функціональним призначенням їх є забезпечити свободу і автономію індивіда, юридично захистити його від будь-якого незаконного втручання. Особливістю функціонування цих прав є те, що головним суб'єктом їх забезпечення є влада структура (уряд), на який покладається вже не просто обов'язок їх не порушувати, а здійснювати активні дії для їх реалізації.